

ПРОБЛЕМИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті визначено роль університетів у світовій практиці комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Виокремлено проблеми комерціалізації науково-технічних розробок у вищих навчальних закладах України. Проаналізовано винахідницьку активність вітчизняних вищих навчальних закладів за кількістю поданих заявок на винаходи та корисні моделі. Виокремлено значення нематеріальних активів у майні суб'єктів господарювання у сучасних умовах. Запропоновано порядок комерціалізації науково-технічних розробок університетів, який забезпечить організацію руху інтелектуального капіталу взаємовигідні дії усіх учасників процесу створення ринкового продукту із об'єктів інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, комерціалізація, університет, науково-технічні розробки.

В статье определена роль университетов в мировой практике коммерциализации объектов интеллектуальной собственности. Выделены проблемы коммерциализации научно-технических разработок в высших учебных заведениях Украины. Проанализировано изобретательскую активность отечественных высших учебных заведений по количеству поданных заявок на изобретения и полезные модели. Выделено значение нематериальных активов в имуществе субъектов хозяйствования в современных условиях. Предложен порядок коммерциализации научно-технических разработок университетов, который обеспечит организацию движения интеллектуального капитала взаимовыгодные действия всех участников процесса создания рыночного продукта из объектов интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, коммерциализация, университет, научно-технические разработки.

The value of immaterial assets is selected in property of subjects of manage in modern terms. The role of universities in world practice of commercialization of objects of intellectual property is determined certainly. The problems of Ukrainian universities scientific and technical developments commercialization are defined. The inventive activity of domestic universities is analyzed after the amount of the given requests on inventions and useful models. A procedure for the commercialization of scientific and technological development of universities is suggested, which will

provide organization of intellectual capital flow at the mutually beneficial actions of all participants of process of creation of market product from the objects of intellectual property.

Key words: *intellectual property, commercialization, university, scientific and technical developments.*

Постановка проблеми. Більшість вищих навчальних закладів України мають надзвичайно високий науково-технічний потенціал, а також здатні пристосовуватись до сучасної ринкової системи, проводячи наукову й інноваційну діяльність, спрямовану на комерціалізацію досягнутих науково-технічних результатів. Результатами науково-дослідної і творчої діяльності вищих навчальних закладів є: винаходи, підручники, навчальні посібники, наукові статті, комп'ютерні програми та інші об'єкти інтелектуальної власності. На жаль, з низки причин можливості університетів розробляти та впроваджувати інноваційну продукцію обмежені, що актуалізує тему дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми комерціалізації результатів інноваційної діяльності розглянуто в працях багатьох іноземних та вітчизняних авторів, зокрема: Н.Т. Рудь, А.В. Єременка, О.Б. Бутнік-Сіверського, О.П. Орлюк, С.Ф. Ревуцького, Ю.Л. Борко, Л.Б. Гальперіна, Л.А. Михайлової та ін. У них розкрито сутність комерціалізації інтелектуальної власності у вищих навчальних закладах України; механізм проведення комерціалізації науково-дослідних розробок. Роль вищих навчальних закладів в інноваційному процесі висвітлена недостатньо, хоча ця тематика має великий вплив на інноваційний розвиток. Утім, на нашу думку, проблема комерціалізації інтелектуальної власності університетів потребує детальнішого висвітлення.

Метою статті є визначення проблем та окреслення механізму комерціалізації інтелектуальної власності в університетах.

Виклад основного матеріалу. У світовій практиці у процесі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності важливу роль відіграють університети. Сьогодні необхідною умовою для економічного розвитку країн,

що розвиваються, стає наявність науково-технічної бази, здатної адаптувати до існуючих умов технології з країн – технічних лідерів, а в перспективі створити власні технології світового рівня. Така база не може бути створена лише силами бізнес-середовища, тому зростає роль навчальних закладів. Навчальні заклади усе активніше залучаються до інноваційного процесу.

До організацій з найвищою винахідницькою активністю належать заклади освіти і наукові організації, підпорядковані Міністерству освіти і науки України, Міністерству охорони здоров'я України, Національній академії наук України, Національній академії медичних наук, Національній академії аграрних наук.

Таблиця 1

**Надходження заявок на винаходи і корисні моделі від національних
заявників у I кварталі 2011-2015 років
(за органами державного управління) [4]**

	2011	2012	2013	2014	2015		2015 у % до 2014
					Оди- ниць	% до підсумку	
<i>Усього</i>	<i>1 947</i>	<i>2 076</i>	<i>1 934</i>	<i>1 556</i>	<i>1 392</i>	<i>100,0</i>	<i>89,4</i>
Міністерство освіти і науки України	964	979	953	739	632	45,4	85,5
Міністерство охорони здоров'я України	255	267	308	247	274	19,7	110,9
Національна академія наук України	169	185	163	116	112	8,1	96,6
Національна академія медичних наук України	101	92	82	81	62	4,5	76,5
Національна академія аграрних наук	49	68	66	53	40	2,9	75,5

Заявниками МОН України протягом аналізованого періоду було подано понад 630 заявок (45,4% загальної кількості поданих заявок); Міністерства охорони здоров'я України – 274 заявки (близько 20%); НАН України – 112 заявок (понад 8%); Національної академії медичних наук – 62 (4,5%); Національної академії аграрних наук – 40 заявок (близько 3%) (див. табл. 1).

У таблиці 2 та на рисунку 1 наведені порівняльні дані винахідницької активності наукових організацій академічного сектору науки і закладів

Міністерства освіти і науки України.

Таблиця 2

Кількість заявок на винаходи і корисні моделі, поданих науковими організаціями академічного профілю та закладами МОН України у I кварталі 2011-2015 рр. [4]

	2011	2012	2013	2014	2015
Усього по заявниках	1 947	2 076	1 934	1 556	1 392
Усього по закладах освіти	1 354	1 409	1 356	1 098	947
З них по закладах:					
МОН України	951	954	945	732	626
Міністерства охорони здоров'я України	231	243	227	220	229
Усього по наукових організаціях	338	380	365	262	248
З них по наукових організаціях академічного профілю	319	345	311	250	214
В т.ч. Національна академія наук України	169	185	163	116	112
Національна академія медичних наук України	101	92	82	81	62
Національна академія аграрних наук України	49	68	66	53	40

Як бачимо з наведених даних, кількість заявок, поданих закладами освіти, майже втричі перевищує відповідний показник за організаціями академічного профілю.



Рис. 1. Кількість заявок на винаходи і корисні моделі, поданих науковими організаціями академічного профілю та закладами МОН України у I кварталі 2011-2015 рр. [4]

Серед вищих навчальних закладів, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, найактивнішими в поданні заявок виявилися Національний університет харчових технологій (96 заявок), Національний університет біоресурсів і природокористування України (50), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» (49), Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Національний медичний університет імені О.О. Богомольця (45), Вінницький технічний університет (44), Одеська національна академія харчових технологій, Ужгородський національний університет (29) та Національний університет «Львівська політехніка» (26).

Університети відіграють важливу роль у розвитку інноваційної діяльності не лише як джерела генерації інтелектуальної власності діяльності компанії, але і як організації підтримки інноваційного бізнесу, які стимулюють зростання кількості малих інноваційних підприємств.

Сьогодні основна проблема, що стоїть перед українськими університетами, полягає в обмеженому використанні накопиченого інноваційного потенціалу, вираженого у кількості отримуваних патентів, зареєстрованих наукових відкриттів, у визнаних наукових школах тощо. Для багатьох університетів характерна відсутність спрямованості наукових досліджень відповідно до світових передових тенденцій розвитку технологій і чіткої орієнтації на кінцевого споживача [3].

Науково-виробнича діяльність університетів у сфері інтелектуальної власності стримується такими чинниками [1, 3, 6]:

- слабка ринкова орієнтація НДДКР університетів виникає в результаті виконання переважної кількості НДДКР за відсутності ринку збуту та конкретних споживачів на їх використання та достатнього досвіду щодо підготовки результатів НДДКР як бізнес-пропозицій для подальшої комерціалізації;

- низький ступінь завершеності розробок, пов'язаний з тим, що з кожним роком відбувається значне скорочення замовлень на проведення наукових досліджень і розробок з боку підприємств;

- велика кількість комплексних цільових та науково-технічних програм недостатньо фінансується з Державного бюджету;

- особливості оподаткування і бюджетного обліку в університетах;

- обмежені можливості університету з ведення підприємницької діяльності через недосконалість нормативно-правової бази.

Однією з умов ефективної реалізації стратегічного бачення розвитку сучасних університетів як інтегрованих навчально-науково-виробничих інститутів має бути наявність в університеті єдиної внутрішньої політики в галузі створення і використання результатів інтелектуальної діяльності.

Аналіз літературних джерел [1, 3, 5] дає змогу запропонувати таку послідовність комерціалізації науково-технічних розробок в університеті:

1. Інвентаризація результатів інтелектуальної діяльності і об'єктів інтелектуальної власності.

2. Технологічний аудит.

3. Підготовку технологій до просування на ринок і комерціалізації:

- «Опис технології» – оцінка ступеня готовності науково-технічної розробки;

- «Оцінка стану правового захисту»;

- «Промислове застосування» – оцінка можливості промислового використання науково-технічної розробки;

- «Маркетинг» – комплексна оцінка продукції, яка вироблятиметься на основі створеної науково-технічної розробки та споживача продукції;

- «Макроекономічне оточення».

4. Маркетинг технологій.

5. Супровід операцій передачі прав на використання об'єктів інтелектуальної власності і комерційної таємниці, реалізації інноваційних проектів.

Такий порядок комерціалізації науково-технічних розробок дасть змогу системно організувати процес передачі у високотехнологічні галузі економіки і характеризувати його як доволі ефективний у сучасних умовах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зв'язки в системі «держава-університет-виробництво» залишаються неузгодженими у механізмі управління сферою інтелектуальної власності. Увагу, зазвичай, приділяють питанням охорони та захисту інтелектуальної власності, тоді як процеси управління інтелектуальною власністю фактично не розглядаються.

Сьогодні основна проблема, що стоїть перед українськими університетами, полягає у обмеженому використанні накопиченого інноваційного потенціалу, вираженого в кількості отримуваних патентів, зареєстрованих наукових відкриттів тощо. Для багатьох університетів характерна відсутність спрямованості наукових досліджень відповідно до світових передових тенденцій розвитку технологій і чіткої орієнтації на кінцевого споживача. Політика сучасного університету має бути спрямована на досягнення високого рівня інвестиційної привабливості за рахунок розвитку нових напрямів науки і техніки та налагодження співпраці з провідними промисловими компаніями України і світу.

Література

1. Борко Ю.Л. Фінансовий механізм управління інтелектуальною власністю / Ю.Л. Борко. – К. : Лазурит-Поліграф, 2010. – 216 с.
2. Бошицький Ю.Л. Правове регулювання службового винахідництва: проблеми теорії та практики / Ю.Л. Бошицький, М.М. Яшарова. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2012. – 260 с.

3. Мокій А.І. Комерціалізація технологій та об'єктів патентного права: навчальний посібник / А.І. Мокій, І.Г. Бабець, Ю.В. Полякова. – Львів: Видво ЛКА, 2010. – 416 с.
4. Промислова власність в цифрах: Показники діяльності Державної служби інтелектуальної власності України та Державного підприємства «Український інститут промислової власності» за I кв. 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sips.gov.ua/i_upload/file/promvlas-1Q2015-28042015-final.pdf
5. Фордзюн Ю.І. Основи інтелектуальної власності: навч. посіб. / Ю.І. Фордзюн, В.М. Кабацій; Мукачів. держ. ун-т. – К.: Кондор, 2012. – 208 с.